

Följande kritiska genomgång av den Fackliga Oppositionen på Volvo i Göteborg publicerades ursprungligen i tidskriften *Kommunist* nr 51 (i februari 1985). Den följs av en nyskriven efterskrift där artikelförfattaren ger sin syn på utvecklingen efter artikeln skrevs.

Hans Ödman

Volvo i Göteborg – en kritik

Artikelförfattaren tog 1974 arbete på Volvo-Torslandaverken, Nordens största fabrik och engagerade sig direkt i den radikala fabriksgruppen Volvgruppen och utgav Volvoarbetaren.

När Facklig Opposition startats gick han småningom med i dess arbete. In på 80-talet intog han dock en alltmer kritisk hållning och beslöt på hösten 1982 att bara delta passivt. Hans kritik mot FO har successivt preciserats och presenteras här nedan. Han är sedan 1980 fackligt kontaktombud på TC (person vagnsmonteringen).

Facklig Opposition /FO/ på Volvo i Göteborg tog form inför de fackliga gruppstyrelsevalen 1975. Initiativtagare var trotskister i dåvarande KAF /numera SP/ [Kommunistiska Arbetarförbundet resp Socialistiska Partiet]. Tillsammans med Vpk, ett fåtal FK-are [Förbundet KOMMUNIST] och partilösa fackföreningsaktivister enades man om att dra igång en kampanj för kandidater med en gemensam fackligpolitisk ”plattform” som grund på Lundbyfabriken /VLV, Lastvagnar/ och i TC /Monteringsfabriken på Torslandaverken, Personvagnar/.

En ”opposition” hade visserligen funnit dessförinnan på Volvo i form av medlemmar i vänsterns olika organisationer /Vpk, Skp, KAF, FK, KFMLr/ och arbetare med mer eller mindre starka sympatier för dessa, men det var första gången ett försök till bred, varaktig enhet kom till stånd. FO syftade inte enbart till att vara en vänsterorganisationernas enhet utan till en långt större bredd. I det påföljande klubbstyrelsevalet var mer än 150 arbetare mer eller mindre indragna aktivt i kampanjen för FOs kandidater, varav flertalet inte tillhörde någon vänsterorganisation. FO ville stå för en enhet över partigränserna, förena kommunister, socialdemokrater och partilösa som ville arbeta för att återerövra fackföreningen som ett instrument i medlemmarnas händer. Mot den fackliga byråkratins pampvälde och samarbete med företaget, vilket inte försvarade medlemmarnas intressen, ställde FO upp följande mål: en kämpande och demokratisk fackförening. Grunden för den här fackliga politiken hade just formulerats inom KAF/RMF på dess 5:e kongress /juni- 75/ och var på väg att formuleras inom FK /2:a kongressen våren-76/. Båda organisationerna hade därmed lämnat den nya vänsterns anti-fackliga inriktning, som inspirerats av den nya strejkvågen /Hamnstrejken -69, gruvstrejken osv/ och kritiken av dåvarande KFMLs politik som stämplades som högeropportunist ”Gör facket till kamporganisation”. Denna förändring inom KAF/RMF och FK växte fram under inflytande av att medlemmar inom organisationerna skickats ut på industrins arbetsplatser /”proletarisering”/ och där stött på den anti-fackliga linjens ohållbarhet inför verkligheten, samt att den senaste tidens fackliga strider börjat ta en ny vändning /från Skogsarbetarstrejken vintern -75/.

Inom KAF gick denna avklaringsprocess snabbare än inom FK. Paradoxalt nog berodde detta på KAFs större avskildhet från arbetsplatserna och därmed mindre bundenhet till de spontana strömningarna, samt dess större bundenhet till ortodoxa teorier /trotskism/.

Vpk, vars organisatoriska styrka och förankring starkt avtagit, såg detta samarbete inom FOs ram mer som ett sätt att stärka sin egen organisation än som en inriktning som överensstämde med den egna organisationens fackliga linje. Vpk:s valsiffror i de senaste årens fackliga val har dalat kraftigt och frågan var om man 1975 ensamma skulle haft kraft nog att ställa upp.

Vpk:arna aktivitet inom FO var därför hela tiden svag. Det visade sig också senare råda motsättningar inom VPK om detta ”samarbete med trotskister”. Vintern 1977, efter Vpk:s splittring, försvann Vpk:arna helt. En del enskilda APK:are fortsatte dock inom FO. Idag är Vpk och Apk som organisationer i stort sett frånvarande på Volvo.

Skp intog inledningsvis en avvisande hållning till FO, men den inställningen mjukades senare upp. Upplösningen inom Skp innebar emellertid att någon enhetlig hållning aldrig utvecklades inom Skp. Idag är också Skp som organisation i stort sett frånvarande på Volvo.

FO:s ideologi och ”plattform”

Nedanstående citat ur ett uttalande inför klubbstyrelsevalet 1976 ger en god bild av den ”plattform” som FO stod för:

TVÅ LINJER I DEN FACKLIGA KAMPEN

(december 1975, inför klubbvalet i februari 1976)

Inom den fackliga rörelsen som helhet finns det idag två olika linjer i frågan om hur det fackliga arbetet skall bedrivas, två uppfattningar som står mot varandra.

DEN FACKLIGA BYRÅKRATIN

Den fackliga byråkratins uppfattning som hävdar att det fackliga arbetet är en angelägenhet för ett ”fåtal utvalda” personer och att därför de vanliga medlemmarnas möjlighet att kontrollera sina fackföreningar bör begränsas. Bakom denna inställning finns uppfattningen att det egentligen inte existerar några grundläggande motsättningar mellan oss och arbetsköparna, att alla stridsfrågor så småningom kan lösas i ”samförstånd”. Det finns helt enkelt inget behov av en aktiv, kämpande medlemskår, tvärtom det skulle bara riskera att störa umgänget med bolagsherrarna.

Det är denna uppfattning som är anledningen till att fackföreningsrörelsen ser ut som den gör i dag, att makten är centraliserad till LO- och förbundstopparna och att de vanliga medlemmarna har minimala möjligheter att påverka de viktiga besluten. Men detta är en katastrofal uppfattning eftersom den på sikt undergräver förutsättningarna för ett fackligt arbete överhuvudtaget. Resultatet blir en minskad facklig aktivitet, allt färre på fackföreningsmötena och en allt större klyfta mellan medlemmarna och den fackliga organisationen.

DEN FACKLIGA OPPOSITIONEN

Mot denna inställning står en uppfattning som i dag vinner allt större insteg inom arbetarrörelsen, nämligen att facket skall vara ett vapen i medlemmarnas kamp mot arbetsköparna, ett vapen som kontrolleras och styrs av medlemmarna själva. Bakom denna syn ligger vetskapen om att vi arbetare inte får någonting gratis av arbetsköparna, att det finns motsättningar mellan oss och Kapitalet som det inte går att överbrygga med ”samförstånd”. Det var därför arbetarna en gång skapade fackföreningarna. Men en förutsättning för att fackföreningarna skall kunna användas som ett vapen i kampen är att det är medlemmarna själva som kontrollerar den fackliga rörelsen och att det endast är i dess intresse den fackliga verksamheten bedrivs.

Så är inte fallet idag, därför måste medlemmarna återerövra makten över sina egna organisationer och se till att det nuvarande boss- och pampväldet försvinner. Det är också vad som börjat ske. På allt fler ställen i landet går medlemmarna till storms mot byråkratien inom fackföreningsrörelsen och kräver en radikalare facklig politik. Och på allt fler ställen kan vi se hur medlemmarna verkligen ”återerövrar” fackföreningarna och gör dem till vapen i sin egen fackliga kamp.

FÖR EN KÄMPANDE FACKFÖRENING HÄR PÅ VOLVO

Av dessa två olika linjer kan vi se att det är den första, den fackliga byråkratins uppfattning som är vägledande för vår klubbstyrelse här på Volvo. Det är därför den fackliga aktiviteten är så låg och medlemmarnas misstro mot facket så stor. Det är därför medlemmarna placeras på åskådarbänken inför varje ny MTM-förhandling och besluten fattas bakom stängda bolagsdörrar. Det är därför kontaktmän och skyddsombud inte får väljas av sina arbetskamrater utan utses av dom som ”styr”. Kort sagt, det är därför vi har en fackförening som inte förmår ta till vara våra intressen på bästa möjliga sätt.

Att det har kunnat bli på det här viset har främst tre orsaker. Först och främst den passivitet som beror på det tunga arbetet. Trots missnöje och vilja till förändring är det många som helt enkelt inte orkar kämpa för en bättre fackförening. Därtill kommer fackets eget agerande vilket skapat en misstro och hopplöshet som befrämjat handlingsförlamningen bland många medlemmar. ”Det är ingen idé”, säger många, ”det går inte att göra något”, etc etc. Men ännu viktigare är det faktum att de arbetare på Volvo som vill strida för en kämpande fackförening, inte enat sig för att bilda ett fackligt alternativ till den sittande klubbstyrelsen. Därför har klubbstyrelsen inför varje val kunnat vända uppmärksamheten från de fackliga frågorna här på Volvo till frågor som inte direkt hör hit, t ex vilket parti man sympatiserar med i riksdagsvalet. På så vis har man billigt sluppit undan en diskussion som annars skulle vara avslöjande för dessa herrar — frågan om den fackliga verksamheten här på Volvo.

Det enda sättet att möta dessa simpla metoder och få till stånd en ändring, är att alla arbetare på Volvo som menar att facket skall vara ett vapen i medlemmarnas kamp och inte en lekstuga för klättermöss, enar sig oberoende av partipolitiska sympatier, och ställer upp ett alternativ till den nuvarande klubbstyrelsen. Ett alternativ för en radikalare facklig politik.

Till detta kopplades krav på högre löner, sänkt arbetstakt, bättre arbetsmiljö och fackligt demokratiska krav /omröstning om avtal, val på golvet av kontakt- och skyddsombud etc/.

Ett citat ur en intervju med Dick Åhman i den norska tidskriften Oktober kompletterar bilden:

”Facklig Opposition på Volvo organiserades ursprungligen kring de omedelbara och brännande kampkraven på fabrikerna, först och främst kraven om reallönerekompensation, lägre arbetstakt ... och för en bättre arbetsmiljö. Dessa krav uttrycktes i konkreta kampparoller som anpassades till de olika avdelningarna. Ett viktigt element i fackoppositionen var kampen för demokratiska och kämpande fackföreningar, dvs fackligt demokratiska krav. Och idag kan man säga att facklig opposition är en bredare strömning av radikala arbetare — oorganiserade och sådana som tillhör något av de olika arbetarpartierna, från socialdemokratin och ut mot yttersta vänstern.”

FO hade alltså en inriktning på att verka inom fackföreningarna för att göra dem till ”kämpande och demokratiska fackföreningar”. I kamp mot ”den fackliga byråkratins bossvälde” ville FO verka för att ”medlemmarna återerövrar sin fackliga organisation”. FO ville vara ”en bred strömning av radikala arbetare” som enas över partigränserna /i trängre kretsar kallad ”klasskampsströmning”/. Denna strömning skulle stå för ett alternativ som utmanade den fackliga byråkratin, tog kamp för de fackliga posterna, och därigenom var beredd att ta ansvar för sin fackliga politik. Enheten skulle byggas kring ”de omedelbara och brännande kampkraven” på fabrikerna, som uppfattades vara: högre lön, sänkt arbetstakt och bättre arbetsmiljö. Den socialdemokratiska fackklubben som praktiskt taget totalt behärskar Volvo Verk stadsklubb — bemötte FO med misstänkliggöranden av dess syften. Ett socialdemokratiskt flygblad i klubbvalet 1976 avslutades så här: ”Volvoarbetare, som du själv förstår är

den Fackliga Oppositionen sammansatt av diverse kommunistiska sekter och dogmatiker med endast en gemensam nämnare: att till varje pris bekämpa den nuvarande klubbstyrelsen.”

Socialdemokraternas taktik har hela tiden gått ut på att inordna FO i det partipolitiska mönstret socialdemokrater mot kommunister, att utmåla FO som bestående av kommunister med dolda, skumma avsikter. I klubbvalet 1980, då oron inom de socialdemokratiska topparna var som störst, drog man sig inte ens för att antyda att en av kandidaterna, Kent Kjellgren, stod i hemlig förbindelse med terrorister. I stället för ett sakligt bemötande och en diskussion kring de fackliga frågorna svarade socialdemokratin alltså med att medvetet framprovocera ett antagonistiskt klimat.

Vad hände

I valet till gruppstyrelsen på Lundby-fabrikens årsmöte lyckades tre oppositionella bli invalda med knapp marginal. Denna något tursamma valframgång /ett val på golvet hade sannolikt inte gett några poster då/ förvaltades väl. Den ledande kraften bland de invalda, Dick Åhman, hade tidigare erfarenhet av styrelsearbete som f d socialdemokrat, och hans kunskaper och lugna, sakliga personlighet var starkt bidragande faktorer till FOs förmåga att tillvarata styrelseposterna för att stärka och utveckla FO. Innehavet av styrelseposterna förpliktade också och stimulerade på så sätt att FO blev en kraft som verkade i vardagen, och året runt på Lundby.

I valet på TC-gruppens årsmöte lyckades ingen av FOs kandidater bli invald trots en intensiv flygbladskampanj. Detta bidrog till en oförmåga hos FO i TC att upprätthålla aktiviteten i vardagen mellan de fackliga valen, då FO vid den tiden också saknade förankring bland de lägre förtroendevalda, kontakt- och skyddsombud, som då utsågs uppifrån av gruppstyrelserna. FO i TC tenderade därför att utvecklas till en valkartell som gjorde de fackliga valen till väldiga propagandauppmarscher för de två lägren i fackföreningen. Dessa avlöstes av passivitet och tystnad.

I det påföljande klubbvalet fick FO 25,9% av de godkända rösterna.

Framgång

Åren 1978-79 blev framgångsår för FO. Åren av reallönesänkningar efter regeringsskiftet 1976 /ca 7-8%/ och den tilltagande ekonomiska krisen hade grundlagt ett missnöje, som kunde komma upp till ytan under den tillfälliga konjunkturuppgången från 1978 till en bit in på 1980. FO drev krav på bevarad reallön. Klubbstyrelsen pressades till att spika ett krav på 290 öre mer i timmen /vilket inte hänt varken tidigare eller därefter/. Volvo bjöd 5 öre. Ett välbesökt klubbmöte /6-700 medl/ försommaren -78, där FOs ledande krafter öppet agiterade för strejk utan att bemötas av klubbstyrelsen, följdes av en endagsstrejk som var total på Lundby-fabriken men endast partiell på bilfabriken i Torslanda. Efter en allmän medlemsomröstning sades MTM-avtalet upp. När så produktionen skulle dras igång igen efter semestern utnyttjades frånvaron av MTM-avtal till att få till stånd produktionsstörningar utan att ta till några illegala stridsåtgärder. Striden trappades successivt upp och slutade med strejk i slutet av augusti. I denna strid var FO drivande. Kampen fördes på ett plan som passade FO.

Mitt under denna strejk skrev klubbstyrelsen på ett avtal bakom ryggen på medlemmarna som endast gav 54 öre. Klubbstyrelsens medlemmar möttes av tillmälen som ”förrädare”, ”häng dom” etc. när de kom ut på fabriksenheter för att förklara sitt handlande. Enigheten och styrkan hade utan all jämförelse varit störst på Lundbyfabriken och bakom detta faktum låg givetvis FOs styrka och förberedelsearbete. FO fick i och med denna strid en verklig skjuts

framåt. Denna våg kulminerade hösten -79 till vintern -80. FO drog igång en bred kampanj för "avtalet ut på omröstning", som fick stor spridning ute i klubbar och avdelningar. På Volvo led klubbstyrelsen nederlag på två stora möten /uppåt 1 000 medlemmar av drygt 10 000 totalt i verkstadsklubben. Normalt kom ca 170-89/. I valen till gruppstyrelser fick FO 45-47% av rösterna i Torslanda-fabrikens stora enheter / karosseri, måleri och montering/ och på Lundby 51-63%. FO fick för första gången majoritet i Lundbyfabrikens gruppstyrelse.

I klubbstyrelsevalet 1980 fick FOs tre kandidater ett stort antal röster. Socialdemokraternas partivälde var skakat. Oron för den framtida utvecklingen var stor ända upp på förbunds nivå. Skulle FO lyckas erövra Sveriges största verkstadsklubb? Och skulle det smitta av sig på andra klubbar?

Stagnation

Oron visade sig vara obefogad. FO lyckades inte utnyttja framgångsvågen till att permanenta en stark ställning annat än inom Volvo Lastvagnar. Ett exempel på denna oförmåga var att FO i praktiken inte organiserade något motstånd mot ersättandet av de allmänna medlemsmötena på klubb nivå med ett representantskap, som beslutades genom en stadgeändring på Metalls kongress 1981. Införandet av representantskap har försvagat FOs möjligheter att samla sina krafter över hela Volvo i Göteborg och att dra in medlemmar i facklig aktivitet.

Inom personvagnar på Torslanda föll valsiffrorna för FO drastiskt redan påföljande gruppval hösten -80. Och sedan dess har inget nytt uppsving ägt rum, snarare en långsam tillbakagång. Idag står FO på Torslandaverken åter vid utgångspunkten.

På Lundby-fabriken däremot förstärktes FOs ställning. I gruppvalet hösten 1980 sjönk valsiffrorna visserligen något procentuellt, men FOs styrelsemajoritet förstärktes, och när socialdemokraterna svarade med att lämna gruppstyrelsen övertog FO alla poster. Gruppen delades inför år 1982 och FO förlorade då några av sina starkaste fästen inom Lastvagnar. Valet i januari -82 förlorades därför till (s). Men redan i det påföljande valet återtog FO majoriteten. I verkligheten har FO på Lundby hela tiden stärkt sin ställning, även om det gått i vågor.

Materiella grundvalen

Vilka är då förklaringarna till att FO nått stabila framgångar på Lundby men inte på Torslanda? Grunden ligger i de materiella skillnaderna. Lundbys lastvagnstillverkning äger rum i en mindre fabrik, indelad i mindre hallar med möjlighet till överblickbara arbetskollektiv. Torslandafabriken är Skandinaviens största fabriksanläggning med mycket stora enheter, där tusentals människor arbetar som i ett "folkhav". Bara monteringsfabriken /TC/ har över 3 000 kollektivanställda. Lundby har dagtid. Torslanda har till 90% skift. Arbetscykeln på Lundby är 30-40 minuter, på Torslanda 2-4 minuter. Arbetstakten och arbetsmiljö upplevs definitivt som sämre inom personvagnstillverkningen än inom lastvagnstillverkningen. Detta bidrar till att skapa en större stabilitet bland de anställda inom lastvagnar. Arbetarna är genomsnittligt äldre, är mer inställda på att stanna kvar och har också arbetat längre. Det kollektiva minnet sträcker sig därmed längre tillbaka i tiden, viljan att förändra villkoren på platsen i stället för att drömma om ett annat jobb är större. Förutsättningarna för en stark fackförening är därför väsentligt bättre på Lundby än på Torslanda.

Till detta kommer att FO på Lundby i mindre grad byggde på "proletariserade" studenter och partiöverenskommelser, att man hade turen att komma in i gruppstyrelsen från början och skickligt utnyttjade den chansen. och att KAF/SP placerat sina mest drivande krafter där.

Kritik

Trotskisterna ser dagens uppbromsningen av FOs framgångar som ett resultat av den kraftiga vindkantringen åt höger i svensk politik och betraktar FOs förmåga att trots allt hålla ställningarna som ett framsteg mot denna bakgrund. Men en kritik av FO-taktiken kan inte grunda sig på FOs uteblivna framgångar de senaste åren. Ty för det första behöver inte FOs möjliga framgångar i framtiden alls vara uttömda, och för det andra behöver framgångar för FO inte utgöra "bevis" för denna politikens riktighet. Kritiken måste gå djupare.

Min kritik kan sammanfattas under två huvudrubriker: ekonomism och sekterism. Kritiken utgår i första hand från de erfarenheter jag själv haft av FO i TC som FO-aktivist fram till hösten 1981.

Ekonomism

Med ekonomism menar jag det faktum att FO uppifrån från de drivande socialisterna — påtvingats ett inskränkt perspektiv vad gäller det fackliga arbetet i mål. FO ska organisera arbetare kring "de omedelbara och brännande kampkraven" säger D Åhman i den ovan citerade intervjun. Sedan utnämns "högre lön", "sänkt arbetstakt", "bättre arbetsmiljö" till de mest brännande frågorna. I praktiken har den övergripande agitationen mest koncentrerats till lönefrågan och t o m den frågan har drivits på ett inskränkt sätt: dels genom att rättfärdiga krav på högre löner för volvoarbetarna med Volvos höga vinster och de högre lönerna för bilarbetare i andra länder /V-Tyskland och USA/. dvs lokalt gruppintresse. Inskränkt har det också varit att man endast i förbigående kritiserat de nya prestationslöneformer, som arbetsgivarna är så angelägna att införa. Den aktuella krisen för fackföreningsrörelsens lönepolitiska linje /'solidarisk lönepolitik'/ har man inte försökt belysa, diskutera och utarbeta alternativ till. Detta beror på arvet från vänstern, där man alltid avfärdat solidarisk lönepolitik på ett lättsinnigt sätt /" Vad tjänar textilarbetarna i Borås på att vi volvoarbetare håller igen lönerna"/. Kritiken mot gamla SKP för att bedriva s k "5-öres politik" är en kritik som i hög grad också drabbar FO.

I stället för att utarbeta en lönepolitisk linje med klassperspektiv försöker FO rida på det tillfälliga missnöjet och den lokala möjligheten till löneökningar som Volvos höga vinster kan medge. I grunden är detta inte antikapitalistiskt. Även SAF förordar "marknadsanpassade löner", vilket innebär att lönerna ska tillåtas stiga i lönsamma företag som t ex Volvo och sjunka i de mindre lönsamma. En lokalt begränsad, om än militant, gruppintressekamp för kraftigt höjda löner för volvoarbetare /FO drev senast krav på 8 kr mer i tim/ passar väl in i det mönstret. Fast det kanske är en inriktning, som man kortsiktigt kan vinna röster på.

Det var begripligt, att den nya studentdominerade vänstern i det tidiga 70-talets påbörjade fackliga arbete, först måste lära sig klara av de löpande och traditionella fackliga arbetssuppgifterna /löner, avtal, försäkringar, medlemsservice osv/. Utan den förmågan förvandlas man obönhörligen till en socialistisk frasmakare. Men att även i fortsättningen hålla fast vid denna begränsade målsättning leder inte framåt.

Ekonomism / frigörelse

För det första motsvarar inte den fackliga inskränktheten vare sig gemene mans eller FO-aktivistens behov, förhoppningar och drömmar. Givetvis måste fackföreningarna försvara uppnådda landvinningar /löner, pensioner, sjukförsäkringar etc/ mot angrepp. Men detta är inte nog. "Varför har det egentligen blivit så här — att man bara jobbar, äter och sover?", sa en kvinnlig traversförare vid SKF-Steel i ett TV-program. I ett fåtal ord blottlägger hon otillräckligheten i en inskränkt försvarskamp. Idag lämnas de s k högervindarna, nyliberalerna,

fritt spelrum att exploatera dessa vidare behov av frihet och självförverkligande genom att leda in dem på småborgerligt utopiska banor.

En facklig opposition måste visserligen formulera begränsade krav som är möjliga att uppnå utifrån rådande styrkeförhållanden, men om man, som FO i praktiken, tolkar kravet att FO ska syssla med ”de näraliggande och mest brännande frågorna” som just dessa begränsade krav, så har man gjort sig till tolk för en inskränkt syn på vad som rör folks hjärtan. Min uppfattning är att främlingskapet, förtingligandet, förtrycket och tillvarons slaveri-karaktär /”ekorrhjulet”/ är ”närliggande och brännande” frågor för arbetare i gemen. Det sådana frågor, sammanfattade i parollen ”Vi är människor — inte maskiner”, som utgjorde kärnan i Gruvstrejken 1969-70 och som gav den strejken en så väldig kraft.

Hur stora kvantitativa förbättringar av reallönen vi än kan uppnå idag kommer de inte att lösa den djupa otillfredsställelsen med livet i dagens kapitalistiska värld. En pånyttfödd arbetarrörelse kan inte bygga på drömmar om en återgång till 60-talets varuöverflöds-inriktade ”välfärd”, den måste i stället kombinera försvaret mot försämringar med ett kvalitativt nytt alternativ: människornas allmänna frigörelse. Vad detta innebär kan ingen enskild formulera och det låter sig inte heller definieras abstrakt med begrepp som ”socialism” och ”kommunism”. Den måste formuleras av oss alla utifrån praxis. Det innebär en strävan att skapa en levande förbindelse mellan kampen i vardagen, för dagskraven, och framtidens frigörelse.

För FOs ledande krafter är detta identiskt med att göra FO till ett parti med ett allomfattande partiprogram och en socialistisk strategi. För dem är samhällslivets totalitet och framtiden saker som partiet ska lösa åt ”massorna”. För dem gäller det bara att vinna ”massorna” för partiets frigörelseprogram.

Min uppfattning är att ingen idag sitter inne med lösningarna. Varken enskilda organisationer eller partier kommer heller någonsin att kunna omfatta, förstå eller dra upp riktlinjer för samhällets totalitet. Drömmen om det allvisa partiet är och förblir en dröm, som om den tillämpas på verkligheten förbyts till mardröm. Uppgiften att famna totaliteten tillhör oss alla. Socialistiska partier har ett särskilt ansvar, men kan och ska inte eftersträva något slags monopol. Människornas och samhällets totalitet har därför också sin givna plats i massorganisationerna. Någon enhetlighet kan inte frammanas på konstgjord väg. Här måste principen om –att låta hundra blommor blomma” göra sig gällande.

Ekonomism / partimonopol

För det andra har ingen bred, levande arbetarrörelse byggts upp kring ett så begränsat fackligt perspektiv som det FO representerar — utom möjligtvis den engelska ”tradeunionismen”. ”Trade-unionismen” var uttryck för sin tids högsta arbetarmedvetenhet. Idag har den förvandlats till ett hinder för den engelska arbetarrörelsen att framträda som självständig klassrörelse.

I Sverige byggdes fackföreningsrörelsen upp i symbios med socialdemokratin. Här handlade det inte bara om högre lön och kortare arbetstid — även om det givetvis utgjorde fundamentet — utan om ”att stiga mot ljuset”, om frihet-jämlikhet-broderskap och arbetarklassens övertagande av den politiska makten osv. Denna symbios stärkte i första hand arbetarrörelsen i dess uppbyggnadsfas. Redan tidigt kom en motsättning mellan militant ekonomisk fackföreningskamp och reformistisk, parlamentarisk politik att utvecklas, som efter en lång utveckling utmynnade i militansens underordning och senare död. Detta kan inte tillskrivas symbiosen som sådan, utan karaktären på den politik, som kom att vägleda symbiosen. Än

idag är banden mellan fackföreningsrörelsen och socialdemokratins mycket starka. Detta utgör ett av de viktigaste fundamenten för reformismens starka ställning i svensk arbetarrörelse.

Vägen att övervinna denna klassamarbetande reformism kan dock inte gå via en återgång till något slags mellanstadium av militanta, opolitiska fackföreningar. Det skulle innebära ett dödfött försök att rulla tillbaka en hundraårig tradition. I stället gäller det att ta tillvara den dominerande traditionen och utveckla en alternativ helhet, som kan överskrida den rådande ekonomisk-politiska helheten. Uppgiften att utveckla det alternativet kan inte förskjutas in i en avlägsen framtid efter det att fackföreningarna blivit ”kämpande och demokratiska– och ”fackbyråkratin trängts ut” från sina poster. En militant trade-unionism kanske kan nå framsteg lokalt, som på Volvo, men kommer aldrig att utgöra något verkligt hot mot reformismens dominans i arbetarrörelsens massorganisationer. Men FOs ledande företrädare idag tycks tro på en sådan stadieteori.¹ De gör en klar boskillnad mellan facklig, ekonomisk och politisk kamp. där fackföreningarna och FO tilldelas det ekonomiska kampfältet och partierna det politiska. När jag hävdar att politiken måste ut till alla och att helheten också tillhör arbetarrörelsens massorganisationer avfärdas detta med att jag vill göra FO till ett parti och att det beror på att jag som f d FK-are saknar ett partiforum.

Ekonomism / helheten

För det tredje så inskränker sig borgerligheten inte till ”dagskrav”. De inser betydelsen av en helhetssyn, av en borgerlig ideologi. Företagen satsar på uppbygge av en ny ”företagskultur” inspirerad från Japan och USA. Arbetarna ska övertygas om att alla i företaget är medarbetare med gemensamma intressen, att alla har intresse av maximal vinst, av höjd effektivitet och kvalitet. Inte minst på Volvo har vi de senaste 2-3 åren sett en kraftfull satsning från företaget i den här riktningen i form av fler företagstidningar, glansfullt lanserade projekt för framtidens rationaliseringar, kampanjer, utdelning av aktier till de anställda, avsättning till en aktiefond för de anställda, kvalitetsbonus och resultatlön. Detta har FO varken analyserat, diskuterat eller bemött. FO satsar allt på agitation för högre lön mot bakgrund av Volvos höga vinst.

Högerkrafterna agiterar för individens frihet /”Satsa på dig själv”/ mot kollektiva lösningar. Socialism görs till ett skällord. Den offentliga /”ofantliga”/ sektorn angrips till förmån för privata lösningar. Högern utnyttjar här den lilla människans frustration i den genombyråkratiserade, genomreglerade samhälle, som den moderna kapitalismen framfört med den socialdemokratiska arbetarrörelsens stöd. Individerna möter stora, till synes opåverkbara maktapparater. som kontrollerar och reglerar hennes liv. Budskapet om individuell frihet är ljuva locktoner för den som upplever sin tillvaro som inrutad, förutbestämd och kontrollerad av abstrakta makter.

När FO tog initiativ till en motdemonstration mot 4:e oktober-kommitténs marsch hösten -84 var det första gången FO öppnade ideologisk moteld mot högervindarna. Framtiden får utvisa om det var en engångsföreteelse.

En av förutsättningarna för socialdemokratin starka ställning i svensk arbetarrörelse har varit, att den varit bärare av gångbara helhetsalternativ /PerAlbins Folkhem/. Och en av förutsättningarna för socialdemokratin försvagade ställning idag är att man nu saknar ett

¹ En aktivering av arbetare i fackföreningarna hotar omedelbart byråkratin ställning inom arbetarrörelsen och soc.demokratin ställning i samhället. Ont den fackliga byråkratin plats i fackföreningarna rubbas så innebär det att deras förmåga att kontrollera arbetarmassorna försämras — en situation vars förlängning skapar nya möjligheter för en arbetarradikalisering som går utanför klassarbetspolitiken /Tes 22 i RMF/KAFs fackliga resolution från 5:e kongressen/.

sådant alternativ och i stället vacklar mot borgerlighetens.

Sekterism

Med sekterism menar jag att FO i praktiken /och här talar jag fr a utifrån erfarenheterna i TC/ inte lyckas förverkliga målsättningen att vara en bred strömning, som förenar arbetare över partigränserna. FO har i stället blivit en organisation i organisationen, en fraktion på samma sätt som den socialdemokratiska fackklubben. FO i TC arbetade i praktiken som en liten grupp sammansvurna. Kallelse till FO-möten utgick bara till "pålitliga". Flygblad märkta med "Facklig Opposition" i fet stil utan angivande av författaren gavs ut. På fackföreningsmötena framträdde man alltid som monolitiskt block, inte öppet uttalat utan underförstått, med samma typ av inre lojalitet som den socialdemokratiska partiapparaten. Det hjälper sedan inte att man har undvikit medlemskap, egen ekonomi och vald styrelse. Tvärtom, denna halvmesyr har snarare gett större spelrum åt egenmäktiga beslut från den ledande kretsen.

I stället borde en bred oppositionsrörelse arbeta som strömning, som enskilda medlemmars och förtroendevaldas praxis i fackföreningen, som en rörelse med många röster och olika åsikter. Enheter ska få växa fram naturligt utan att hindras av förutbestämda, välcementerade demarkationslinjer. Aktiviteterna ska grundas i vardagen och i de fackliga organen, och när de måste förläggas till fritiden — som t ex förberedande möten — ska de vara öppna för alla. Flygblad ska vara undertecknade med upphovsmännens namn osv.

FOs fraktionistiska arbetssätt har varit förenat med en oförsonlig, antagonistisk agitation mot den sk "fackliga byråkratin". Visserligen bär de socialdemokratiska inpiskarna huvudansvaret för det uppskruvade samtalsklimatet. men FO har varken haft viljan eller förmågan att söka undvika det mönstret. Kommunisterna brukar ju alltid gråta krokodiltårar över Erlanders paroll från Kalla Krigets dagar om att göra varje fackförening till ett slagfält mot kommunismen, men samma kommunister glömmer lätt att man själv stått för dess antitetiska motsvarighet: att göra fackföreningarna till slagfält mot klassarbetet, socialdemokratin.

Antagonismen leder till att motsättningen inom fackföreningen — formulerad som "klassarbete" mot "klasskamp" — tenderar att förvandlas till huvudmotsättning i stället för motsättningen "arbete-kapital". Det är fr a "byråkraterna" som blivit FOs skottavla. Kapitalets sociala agenter har klarat sig undan förhållandevis lindrigt. Och idag åtnjuter Gyllenhammar & Co säkert större aktning bland volvoarbetarna än verkstadsklubbens ordf Ekeblad.

Antagonismen har en tendens att bli självförstärkande. De sämre krafterna på bägge sidor om demarkationslinjen gynnas: partigångarna, dogmatikerna, sekteristerna. Det skadar möjligheten till en allvarlig diskussion om fackföreningsrörelsens inriktning. Argumenten förgrovas. Osäkerheten och inre motsättningar i respektive läger döljs, vilket hindrar ett sökande utan skyggglappar. Konstlade enheter skapas, möjliga enheter förhindras. De som inte klart orienterar sig mot något av de två lägren får svårt att finna sina plats i stridslarmet. De drar sig antingen undan eller orienterar sig på ett osjälvständigt sätt mot det ena eller andra lägret. Ledande FO-företrädare hävdar att stridslarmet stimulerar aktiviteten. Självklart aktiveras fler när det står strid om fackliga poster etc än när all diskussion är frånvarande, men det återstår för dem att bevisa att en mindre grov och hätsk, en sakligare och djupare strid inom fackföreningen skulle locka färre aktivister. Det handlar inte om att motsättningarna ska sopas under mattan, att en facklig oppositionsrörelse ska socialdemokratiseras. utan om att nå djupare än till att framställa den socialdemokratiska ledningen som mutkolvar, pampar och förrädare.

Sekterism/trotskismen

FOs förhållningssätt till socialdemokratin i fackföreningsrörelsen har två källor: dels ett

spontant hat från fackligt militanta arbetare mot fackpampar – byggt på konkret erfarenhet och underblåst av ”skandaler” /inom Transport, Sjöfolksförbundet etc/, den borgerliga pressens skrivelser och vänsterns agitation. Dels ingår hatet i en medveten ideologi, som den nya vänstern övertagit från kommunistisk tradition. Trotskisterna, som är den dominerande politiska kraften i FO och vars ståndpunkter givetvis starkt influerar FO, betraktar –arbetarbyråkratin” som ett socialt skikt med särskilda skiktintressen, alltmer avskilt från sin sociala bas. Socialdemokratien ses som det politiska uttrycket för dessa skiktintressen. Denna ståndpunkt har starka beröringspunkter med Lenin, som hävdade att socialdemokratins grundval var arbetararistokratin och den deklasserade småborgerligheten.

Den objektiva grunden för ”byråkratins” ställning utgörs enligt trotskisternas teori av att fackföreningarna som permanenta organisationer ständigt rymmer frön till ”deformering”. då endast en minoritet upprätthåller aktiviteten mellan tillfälliga massmobiliseringar. Vidare menar man att fackföreningsrörelsen under senkapitalismen integreras i systemet /löneåterhållsamhet, arbetsfred etc/ och att denna integration antingen sker genom tvång eller via en klassamarbetande byråkrati.²

Den fackliga byråkratins strävande mot integration grundar sig på dess ställning som parasitär skikt inom arbetarrörelsen och behovet att stabilisera och befrämja sin socialt privilegierade ställning. Denna ”parasitära” byråkrati ”förråder” ständigt arbetarklassens intressen, ”sviker” i kampen osv. Byråkratins kontroll över fackföreningen sägs ”vila på frånvaron av ett trovärdigt politiskt alternativ till reformismen inom arbetarrörelsen och att kapitalismen förfogar över tillräckliga ekonomiska marginaler.³ Systemet av lagar, avtal och institutioner /MBL. Huvudavtalet, vetorätten osv/ på arbetsmarknaden uppfattas som ett barn av byråkratin, som ”klavbinder” fackföreningarna och deras medlemmar.

Denna teori om arbetarbyråkratin förenklar analysen av reformismens ställning inom arbetarrörelsen på så sätt att den politik som följer av analysen saknar förmåga att gripa in i och utveckla reformismens inre motsättningar och slutligen överskrida den. Frigörelsen från reformismens hegemoni förenklas genom denna teori till att handla om en fördjupad ekonomisk kris där ”marginalerna” blir otillräckliga / reallönesänkningar, social nedrustning, arbetslöshet/ och upprättande av ett trovärdigt politiskt alternativ /det revolutionära partiet/.

Sekterism / reformismen

I stället för att ensidigt härleda det reformistiska klassarbetet ur kapitalets ”integrationsbehov” och byråkratins skiktintressen vill jag betona grundvalen hos arbetarna själva, i deras livsvillkor, medvetande och historia.

De samhälleliga förhållandena mellan människorna under kapitalismen framträder inte öppet /”genomskinligt”, utan mystifierat/ ”förtingligt”. Varans värde ser ut att härröra ur dess tingliga egenskaper: pengar förvandlas till värdets personifikation; maskiner och fabriker ser ut att vara kapital av naturen; produktionens framsteg ser ut att bero på kapitalet /idag är företagsledarna typiskt nog samhällets hjältar/ snarare än på arbetet; mervärdets ursprung fördunklas genom cirkulationen, profitkvotens utjämning och dess uppdelning i företagsvinst, ränta och jordränta; det kapitalistiska produktionssättets lag framträder som eviga naturlagar.⁴

Den oreflekterade erfarenheten säger att ”företagen måste gå med vinst” och hänga med i

² Se Tes 15 i Facklig resolution från RMF/KAFs 5:e kongress.

³ Tes 21 från samma resolution som ovan.

⁴ Se Kapitalet del 3,5 732-36 sv uppl.

konkurrensen för att arbetaren ska kunna sälja sitt "arbete" mot lön, för att det ska skapas resurser för såväl privat som offentlig konsumtion. Inom den föreställningsramen blir givetvis en militant ekonomisk kamp problematisk. Man vill ju inte såga av den gren man själv sitter på. I det perspektivet blir "samhällsansvar", "löneåterhållsamhet", "arbetsfred", "klassam- arbete" synnerligen rationella begrepp. Samtidigt tränger sig de verkliga ekonomiska lagarna på agenterna i den direkta produktionsprocessen: arbetets utarmning, arbetsledningens despoti och strikta kontroll, skillnaderna i fördelningen av de producerade rikedomarna osv. Utifrån denna grundval i varat utvecklas och verkar sedan ideologiproduktionen, massmedia, de poli- tiska ideologierna, rättsmedvetandet etc samt de historiska erfarenheterna /reformismens "välfärds-Sverige" mot kommunismens "öststatsdiktatur"/.

Ett sådant synsätt klagör reformismens djupa, materiella och historiska grundvalar och underskattar inte arbetarnas bundenhet till denna politik och dess representanter: "arbetar- byråkratin". Även om banden mellan socialdemokratin och arbetarklassen är på väg att försvagas och upplösas, så måste man i sitt fackliga arbete utgå från att det i huvudsak råder en samstämmighet mellan medlemmar och ledning, att denna samstämmighet inte upplöses på ett enkelt sätt genom att avslöja "byråkratins förräderi" och i dess ställe erbjuda militant ekonomisk kamp. För att komma åt denna djupt förankrade reformism duger inte de hårda, förgrovade angreppen. Det krävs en mer djupgående diskussion och kritik av fackförenings- rörelsens inriktning, där man inte förvränger och förvanskar socialdemokratins politik, utan för fram alternativ, rotade i analysen ovan.

Teorin om arbetarbyråkratin tenderar dessutom i FOs praktik att förgrovas, så att fack- pamparna blir roten till det onda. "Byråkratin" reduceras då till ett yttre ting i stället för ett inre socialt-politiskt förhållande mellan människor. Nej, förutsättningen för byråkratins existens finns hos arbetarna själva. Passiviteten är myntets baksida. De hätska angreppen på den "parasitära byråkratin" tenderar därför att leda till att ett "bortopererande" /byt ut ledningen / ses som lösningen utan att grunden för byråkratins existens ändrats. Därmed hotas FO av faran att bara bli en ny byråkrati, om än i militantare form.

Orsakerna

Orsakerna till att FO utvecklat en politik präglad av ekonomism och sekterism står fr a att söka i den nya vänsterns bakgrund och utveckling, men också i spontana stämningar hos militanta, partipolitiskt obundna arbetare.

Den nya vänstern med sin förankring i ungdoms- och studentrörelsen från slutet av 60-talet konfronterades tidigt med en fientlig socialdemokrati, beroende på dess roll som regerings- parti/utbildnings- och utrikespolitik/. Arbetarrörelsen mötte detta uppror med fientlighet och arrogans. Samtidigt saknade ungdomsrörelsen en fast social förankring och ideologi. Den stod därmed öppen för ett okritiskt anammande av de kommunistiska traditioner, som småningom utmynnade i smågruppsvänsterns organisationer.

För FOs del har den trotskistiska traditionen med organisationsnamnen RMF/KAF/SP varit avgörande. Vad gäller det fackliga arbetet anknyter den traditionen (via Trotskij) till den kommunistiska världsrörelsens efterrevolutionära period i 20-talets början, då reformismen visat sig behålla sitt dominerande inflytande över Europas arbetarmassor och kommunisterna reducerats till en vänsteropposition. Perioden då maktövertagandet sågs som omedelbart förestående och varje enhet med reformister avvisades var slut.

Teorin sade nu att den uteblivna världsrevolution man räknat med åren efter 1917 bara skjutits några år framåt i tiden. Kapitalismen betraktades som "döende" och oförmögen att erbjuda

arbetarklassen en förbättrad levnadsstandard. Reformisterna skulle m a o inte ha några reformer att erbjuda arbetarna varmed grunden skulle vara lagd för en massflykt över till det revolutionära lägret. När arbetarklassens ekonomiska kamp stötte på kapitalismens ”objektiva” begränsningar skulle den omvandlas till revolutionär kamp.⁵ Taktiken för att åstadkomma en sådan utveckling sammanfattades i parollen om en ”proletär enhetsfront”. Kommunisterna skulle ta upp de omedelbara kraven och erbjuda de socialdemokratiska ledarna enhet kring dem. Därvid skulle dessa ledare, tänkte man sig, förr eller senare avslöja sig inför massorna, som då skulle underordna sig kommunisternas ledarskap.⁶

Trotskisternas enhetstaktik idag skiljer sig från detta såtillvida att man inte gör några utspel om enhet ”uppifrån” med de socialdemokratiska ledarna utan endast satsar på enhet ”underifrån” med de socialdemokratiska massorna. Gemensamt är dock tron på att man kan bygga upp en massrörelse kring traditionella, begränsade krav och att en sådan successivt upptrappad kamp automatiskt leder över i en helhetlig klasskamp och i sin förlängning i en socialistisk revolution. Bara det revolutionära partiet står i ledningen

I ”Övergångsprogrammet” ger Trotskij sin lösning på det klassiska problemet om min- och maxprogram:

”Massorna behöver i sin dagliga kamp hjälp med att finna förbindelsen mellan sina aktuella krav och den sociala revolutionens program. Denna förbindelse bör bestå i ett system av ÖVERGÅNGSKRAV, som utgår från arbetarmassornas nuvarande villkor och deras nuvarande medvetenhet, och som undantagslöst leder fram till samma slutsats: proletarietets erövring av makten.” /Röda Häftet 2, s 11/

För Trotskij var alltså Övergångsprogrammet *ett behov för massorna i deras dagliga kamp*. Detta är hans sätt att förbinda vardagens begränsade kamp med framtiden, med helhetsperspektivet. Även om man kan kritisera Trotskijs tilltro till möjligheten att i förväg kunna utpeka en serie krav som leder fram mot revolutionen och för att propagandan för dessa krav skulle vara tillräcklig för att skapa denna förbindelse, så måste man acceptera riktigheten i hans ambition. Och det är just den ambitionen som dagens trotskistor inom SP övergivit med sin FO-taktik. I den mån något strategiskt perspektiv finns så är det förbehållet ledningen, trotskisterna själva.

För det fackliga arbetet blir frågan om helhetssynen bara ett problem ifall den eftersträfvade ”klasskampsströmningen” tvingas in i en permanent enhet, som i praktiken *fungerar som ett parti* typ FO. En sådan ”enhetsorganisation” i fackföreningen tvingas för enighetens skull att offra de stora frågorna. Därmed grundläggs en klar uppdelning i facklig verksamhet och partipolitik, facklig kamp och politisk kamp.

Den andra källan till ekonomismen och sekterismen ligger i militanta arbetares spontana förhållningssätt. Det är samma stämningar, som KPMLr:s anti-fackliga politik anknyter till. Utan djupare reflexion är det lätt att man utifrån egna erfarenheter i facket drar slutsatsen, att roten till det onda är fackbyråkraterna som personer. Därmed stannar kraven vid det omedelbara och det som av tradition enkelt låter sig formuleras. Kraften i dessa spontana reaktioner ligger i att de utgår från något självupplevt och att de fortfarande rymmer en öppenhet att bryta sina begränsningar. Men FO:s medvetna inskränkning tillvaratar inte dessa utvecklingsmöjligheter.

⁵ Se F. Claudins ”Krisen i den kommunistiska rörelsen del 1, s 93-96.

⁶ Se Claudín *ibid.* del I s 216-220.

Alternativ

Alternativet till FO-taktiken måste vara en brytning med ekonomism och sekterism. Den måste innebära att en ny, levande rörelse på arbetsplatserna inte kan baseras enbart på försvarskamp kring traditionellt fackliga frågor, utan förutsätter en förbindelse med de stora målen, vad för slags samhälle vi vill ha i framtiden, hur kampen i vardagen ska kunna förenas med de långsiktiga målen.

Frågan om helhetsalternativets existens i vardagen tar sig olika uttryck i olika skeden av klasskampen. Idag handlar det inte om att enas kring ett konkret allomfattande program, utan om att resa frågorna, att se dagsaktuella problem också i ljuset av framtiden, att försöka koppla samman olika problem och upptäcka sammanhangen, att i dagsfrågorna utveckla en klasshållning och inte förfalla till lättköpt gruppintressekamp, att stimulera en anda av frigörelse och kamp för människovärde. Det innebär att man arbetar för en facklig oppositionsrörelse, som inte inkapslas i och begränsas av en stel enhetsorganisation typ FO, utan som fritt får utvecklas som en sammanfattning av många medlemmars praxis med levande, starka fackföreningar med aktiva medlemmar som gemensam nämnare.

Det innebär också att man inte faller för frestelsen att bygga upp en oåterkallelig demarkationslinje mellan två läger i fackföreningen, termerna ”klassamarbete” mot ”klasskamp”, där kampen dem emellan tillspetsas och tenderar att överflygla huvudmotsättningen: arbete — kapital. Det innebär att man bryter med politikens etablering som ”partipolitik”, att man vägrar se politik som taktiskt manövrerande, som röstfiskeri och förtal av motståndare. Det är detta partipolitiska maktspel som flertalet med all rätt känner sig främmande för och därför vänder ryggen i ”politikerförakt”. Jag instämmer till fullo med Václav Havel:

”Jag är anhängare av en 'anti-politisk politik', dvs politik inte som makt- och manipulations-teknologi, inte som cybernetiskt herravälde över människor, eller som det effektivas konst, praktikens och intrigens konst, utan politik som ett sätt att söka och nå meningsfullt liv, att skydda det och tjäna det; politik som tillämpad och praktisk moral, som sanningens tjänare, som i grunden mänskligt anpassad omsorg om våra medmänniskor” /Politik och samvete, Sthlm 1984/.⁷

”Och vi tjänar ju hyfsat. Men en sak ska du ha klart för dig när det gäller pengar: När man arbetar så hårt och tycker att jobbet är så meningslöst så ställer man nog högre krav på den materiella standarden, på det viset att man vill ha det ombonat och trivsamt där man bor. Man vill kunna... ja, jag vet inte om det är nån slags ångest som man lägger ner i saker och ting. Man måste kompensera jobbet med annat. Genom dom här pengarna som man får när man arbetar, så vill man skaffa sig saker så alt man trivs. Man blir så pass påverkad, materiellt sett. Det är inte som det borde med livet.” — arbetare TA /karosseriet personvagnar!

ur ”Dom kallar oss bilbyggare”

⁷ se Kommunist nr 49-50.

Efterskrift

Hans Ödman

Facklig opposition i backspegeln – några reflektioner

Tjugofem års förändringar

Det har nu förflutit tjugofem år sedan jag skrev artikeln ”Facklig Opposition på Volvo i Göteborg – en kritik”. Öststats-kommunismens sammanbrott, det Kalla Krigets slut och ”kriget mot terrorismen”; en ny epok av globaliserad kapitalism och tekniskt paradigmskifte, datorisering och massmedial tillväxt; nyliberalism och postmodernism, antiglobaliseringsrörelse; Kinas och Indiens framväxt som kapitalistiska tillväxtekonomier; klimatkris och världsekonomisk kris; nya imperialistiska krig i Mellanöstern, folkmord i Rwanda och Kongo, krigen i f.d . Jugoslavien, militärdiktaturernas fall i Latinamerika, apartheids upphörande i Sydafrika; 90-talskris och anslutning till EU, permanent hög arbetslöshet och skrotning av ATP, försämrade arbetslöshets- och sjukförsäkringar, stigande klasskillnader samtidigt med ökad konsumtion för flertalet, växande främlingsfientlighet; fortsatt försvagning och anpassning högerut av socialdemokratin, sjuttiotalsvänstern snart ett minne blott – nog har en del vatten flutit under broarna sedan artikeln skrevs.

För egen del flyttade jag till Lund 1986 och efter två år på SAAB i Arlöv har jag arbetat på arkitektkontor som nu avslutats med pensionering. Förbundet Kommunist lämnade jag 1978 och har sedan dess inte varit partipolitiskt aktiv

När jag nu ser tillbaka på Facklig Opposition (FO) och mina tolv år på bandet ska man ha dessa omfattande förändringar i minne. Vad som hänt med FO sedan jag slutade på Volvo måste jag lämna därhän p.g.a. bristande kunskaper. Med all respekt för det fackliga arbete som bedrivits där kan man dock konstatera att målsättningen om att göra FO till ett exempel som skulle inspirera till efterföljd nationellt inte infriats.

FO:s program

De som formulerade FO:s program kom från sjuttiotalsvänstern och bar på uppfattningen att arbetarklassen var det revolutionära subjekt, som skulle bära upp en socialistisk omvandling av samhället. Men denna vänster, som var en utlöpare av den bredare ungdomsrörelse som inleddes från sextiotalets mitt, utgick från en förankring bland universitetsstudenter och gymnasister fr.a. från medelklasshem. I konsekvens med vår socialistiska ideologi sökte vi att genom ”proletarisering” och aktivering tillsammans med radikala arbetare förändra denna vår sociala bas, och tillsammans bygga upp en klasskampsströmning ute på arbetsplatserna.

Sanningen är nog den att någon organiserad facklig opposition inte hade kommit till stånd på Volvo utan sjuttiotalsvänstern, fr.a. den stora satsning som trotskisterna gjorde där. FO:s program var inte baserat på en längre tids erfarenheter eller undersökning av hur arbetarna i gemen uppfattade sina mest näraliggande behov, utan byggde snarare på de fackliga linjer vänsterorganisationerna utarbetade inspirerade av kommunistisk tradition från början av seklet och speglade att tilltron till vilda strejker i motsats till att arbeta inom ramen för fackliga organisationer avtagit.

Tecken i tiden

I samtiden fanns också tecken som tolkades som början på en pånyttfödd, levande

arbetarrörelse. Gruvstrejken i Malmfälten årsskiftet 1969-70, Skogsstrejken 1975, hamnarbetarstrejk och städerskestrejk, samt ett större antal s.k. ”vilda strejker” tydde, vad vi kunde förstå, på detta. Internationellt kunde ju inspiration också hämtas från Majrevoltens Frankrike 1968 och strejkvägen i Italien 1969. Mycket visade på en växande vänsterrörelse internationellt.

Den uteblivna rörelsen

Det framstod som naturligt att för oss att knyta an till arbetarrörelsens revolutionära traditioner och teorier från början av seklet. Idag, tjugofem år senare, är dessa föreställningar inte lika självklara. Trots kriser, ekonomiska och miljömässiga, har ingen ny arbetarrörelse växt fram som kan materialisera de socialistiska drömmar vi bar på. Kapitalismen har i stället under nu en trettioårsperiod i stället stärkt sin ställning, utvidgat sina domäner och samtidigt kunnat fortsätta utvidgningen av masskonsumtionssamhället (fr.a. i i-länderna) så långt att föreställningen om något radikalt annorlunda nästan helt gått förlorad.

Tilltron till att den samhällsomstörtande kraften måste komma via industriproletariatets nyväckta fackliga kamprörelse i de rika i-länderna är om möjligt än mindre självklar. Klasstrukturen ser ju idag annorlunda ut. Den traditionella arbetarklassen har minskat sin andel av befolkningen och grupper i tjänstemanna-/serviceyrken ökat. Den fackliga organisationsgraden sjunker. Heterogeniteten försvagar medvetenheten om gemensamma, kollektiva intressen. I de industrialiserade länderna, som vårt, kommer ju snarare antikapitalismen från rörelser dominerade av medelklassens ungdom och intellektuella i form av antiglobaliseringsrörelse, miljöaktivister och feminister.

De nya industriproletariaten i de framväxande kapitalistiska ekonomierna i Kina, Indien och övriga u-länder kommer nog sannolikt att formera sig i fackföreningar, nya arbetarpartier och traditionell arbetarkamp på liknande sätt som skedde i de industrialiserade länderna i Europa och Amerika. Men om det kommer att föra vidare till systemöverskridande rörelser är svårt att sia.

Framtiden

Mot bakgrund av hur lite vi kunde förutse om vad som skulle ske under de nu tjugofem år som gått, måste ju de närmaste tjugofem åren som kommer vara lika oförutsägbara. Kommer EU bestå och alltmer utvecklas till en federal stat eller åter sönderfalla i nationalstater? Vad händer i så fall med demokratin? Kommer Kinas väldiga rike att kunna hållas samman? Vad kommer att hända där om (när) kommunistpartiets diktatur faller samman? Kommer USA:s supermaktställning att utmanas av rivaliserande makter? Hur länge kan den liberala modellen och den amerikanska drömmen där bestå? Kommer ”världssamfundet” att lyckas bemästra klimatkrisen?

Man kan ju undra om alla samhällsformationer måste genomgå ett kapitalistiskt stadium, som Plechanov hävdade en gång i tiden, innan de kan utvecklas i annan riktning. Det tog Europa nästan fyra-femhundra år att gå från feodalism till kapitalism, och kapitalismen har här ännu bara varit förhärskande i högt räknat två hundra år. Kan vi idag identifiera element som utgör början på ett post-kapitalistiskt samhälle? Finns redan praktiker och tänkande som är början på ett överskridande av en kapitalistisk värld?

Orsaker

Att söka svara på frågan varför vår föreställning om framväxten av en ny arbetarrörelse inte blev verklighet kanske kan leda fram till nya svar på hur ett överskridande av kapitalismen i

en framtid skulle kunna gå till. Delar av svaret bör utgå från de strukturella ekonomiska förändringar som ägt och äger rum i och med globaliseringen; utflyttningen av de traditionella industrijobben till tredje-världen-länder, framväxten av det som kallas "informations- och tjänstesamhället", kort sagt den nya internationella arbetsdelningen. Utgör den en materiell bas för individualisering och försvagning av kollektiva lösningar i vårt samhälle? Samtidigt är ju denna individualisering paradoxal i en värld där vi blir än mer med tusen och åter tusen trådar förbundna och beroende av varandra på hela klotet. Klimatkrisen vittnar ju inte minst om detta. Kollektiva lösningar blir ju alltmer av nöden om vi ska undgå framtida förödande katastrofer.

En annan inkörsport till varför ingen stark arbetarrörelse växt fram är sannolikt också frågan om socialdemokratinns väg att befrämja kapitalistisk tillväxt, söka reglera dess avigsidor och mjölka systemet för fördelning, ökad välfärd och konsumtion egentligen motsvarat arbetarklassens behov och krav på bästa möjliga sätt. Har den inte visat sig vara den mest framkomliga vägen till ett bättre liv? Den revolutionära vägen har ju historiskt sett hittills inte visat på något gångbart alternativ. Att vi trodde något annat i en tid då socialdemokratin rätt nyligen genomfört reformer som ATP, förbättrad sjuk- och arbetslöshetsförsäkring, förlängd semester, låg arbetslöshet och stadigt stigande reallöner framstår i dagens ljus som lite underligt. Men varför arbetarrörelsen och socialdemokratin under de senaste tjugo åren successivt försvagats inte bara i Sverige utan i Europa som helhet och fortfarande kan sägas vara väl integrerade i kapitalismen och varför inget vänsteralternativ vuxit fram är kanske svårare att svara på.

Kritikens giltighet

Min kritik av FO sammanfattade jag under två huvudrubriker: Ekonomism och Sekterism. Utifrån vad som sagts ovan framstår min kritik mot FO för ekonomism som relevant än idag. Jag tror inte att någon bred rörelse ö.h.t. kan baseras på begränsade fackliga krav om högre lön, bättre arbetsmiljö och facklig demokrati, vilket givetvis inte utesluter att sådana frågor som rör förhållandet löntagare-arbetsgivare utgör basen för fackligt arbete, fr.a. i lugnare skeden. Idag är nog gemene man på ett helt annat sätt medveten om vad som händer i ens omvärld. Att på en bilindustri t.ex. inte lyfta blicken och se dess plats och betydelse globalt måste vara omöjligt, inte bara vad gäller överetableringen nu utan bilismens absurda konsekvenser för klimatkrisen, för miljön i världens megastäder, för biltrafikens alla olycks-offer o.s.v. Som ett brev på posten kommer då också frågan om storstädernas gigantiska tillväxt som en konsekvens av en oreglerad marknadsekonomi och dess urbaniseringsprocess.

Vad gäller den andra kritikpunkten om sekterism så tror jag också den är giltig och det kanske i än högre grad idag. I avsaknad av svar på hur mänskligheten ska lösa sina problem, då de gamla socialistiska föreställningarna om arbetarråd och revolutionärt parti i leninistisk efterföljd ter sig obönhörligt förlegade måste vänstern, antiborgerlig och antikapitalistisk, vara öppen för alla goda krafter som vill göra något åt den kapitalism som löper amok runt om i världen. Jag tror det är nödvändigt att bejaka brokigheten trots behovet av en enad rörelse för att nå tillräcklig slagkraft. En sådan enighet kan aldrig framtvings. Sjuttiotalsvänsterns övertygelse om att ha funnit de vises sten måste överges i den mån det inte redan skett. Att söka nya vägar är idag en angelägenhet för alla vänstersinnade.

I sökandet efter grundvalarna för en ny rörelse som förmår överskrida kapitalismen tror jag att man måste vidga blicken och fråga sig vad som kan behållas och vad som måste överges i socialistisk tradition, vad som varit alltför bundet av sin tid, av liberalismens såväl som

marxismens gemensamma ursprung i Upplysningens ideologier.

Än idag sympatiserar jag med citatet av Vaclav Havel i slutet av min gamla artikel, trots att samme man har sina blinda fläckar vad gäller Mellanöstern och Israel-Palestinakonflikten:

”Jag är anhängare av en ’anti-politisk’ politik, dvs politik inte som makt- och manipulations-teknologi, inte som cybernetiskt herravälde över människor, eller som det effektivas konst, praktikens och intrigens konst, utan politik som ett sätt att söka nå meningsfullt liv, att skydda det och tjäna det; politik som tillämpad och praktisk moral, som sanningens tjänare, som i grunden mänskligt anpassad omsorg om våra medmänniskor”

Lästips – mera om Facklig Opposition på Volvo:

[Om du inte är med - så är du emot.](#) Uppsats av elever vid Journalisthögskolan i Göteborg